

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

№ 10

ISSN: 2992-8982

<https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz/>

2025

IQTISODIYOT&TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Bosh muharrir:

Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich

Elektron nashr. 206 sahifa.

E'lon qilishga 2025-yil 1-oktyabrda ruxsat etildi.

Bosh muharrir o'rinbosari:

Karimov Norboy G'aniyevich

Muharrir:

Qurbonov Sherzod Ismatillayevich

Tahrir hay'ati:

Salimov Oqil Umrzoqovich, O'zbekiston Fanlar akademiyasi akademigi
Abduraxmanov Kalandar Xodjayevich, O'zbekiston Fanlar akademiyasi akademigi
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Rae Kvon Chung, Janubiy Koreya, TDIU faxriy professori, "Nobel" mukofoti laureati
Osman Mesten, Turkiya parlamenti a'zosi, Turkiya – O'zbekiston do'stlik jamiyati rahbari
Axmedov Durbek Kudratillayevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Axmedov Sayfullo Normatovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Kalonov Muxiddin Baxritdinovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Siddiqova Sadoqat G'afforovna, pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Xudoyqulov Sadirdin Karimovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Maxmudov Nosir, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Samadov Asqarjon Nishonovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, professor
Slizovskiy Dimitriy Yegorovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Axmedov Ikrom Akramovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Eshtayev Alisher Abdug'aniyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Xajiyev Baxtiyor Dushaboyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Hakimov Nazar Hakimovich, falsafa fanlari doktori (DSc), professor
Musayeva Shoira Azimovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), professor
Ali Konak (Ali Ko'nak), iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor (Turkiya)
Cham Tat Huei, falsafa fanlari doktori (PhD), professor (Malayziya)
Foziljonov Ibrohimjon Sotvoldixo'ja o'g'li, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dots.
Utayev Uktam Choriyevich, O'z.Respub. Bosh prokuraturasi boshqarma boshlig'i o'rinbosari
Ochilov Farkhod, O'zbekiston Respublikasi Bosh prokuraturasi IJQKD boshlig'i
Buzrukxonov Sarvarxon Munavvarxonovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Axmedov Javohir Jamolovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Toxirov Jaloliddin Ochil o'g'li, texnika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), katta o'qituvchi
Bobobekov Ergash Abdumalikovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), v.b. dots.
Djudi Smetana, pedagogika fanlari nomzodi, dotsent (AQSH)
Krissi Lyuis, pedagogika fanlari nomzodi, dotsent (AQSH)
Glazova Marina Viktorovna, Iqtisodiyot fanlari doktori (Moskva)
Nosirova Nargiza Jamoliddin qizi, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Sevil Piriyeva Karaman, falsafa fanlari doktori (PhD) (Turkiya)
Mirzaliyev Sanjar Makhamatjon o'g'li, TDIU ITI departamenti rahbari
Ochilov Bobur Baxtiyor o'g'li, TDIU katta o'qituvchisi
Golisheva Yelena Vyacheslavovna, Iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent.

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Editorial board:

Salimov Okil Umrzokovich, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan

Abdurakhmanov Kalandar Khodjavevich, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan

Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor

Rae Kwon Chung, South Korea, Honorary Professor at TSUE, Nobel Prize Laureate

Osman Mesten, Member of the Turkish Parliament, Head of the Turkey–Uzbekistan Friendship Society

Akhmedov Durbek Kudratillayevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor

Akhmedov Sayfullo Normatovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor

Abdurakhmanova Gulnora Kalandarovna, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor

Kalonov Mukhiddin Bakhridinovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor

Siddikova Sadokat Gafforovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Pedagogical Sciences

Khudoykulov Sadirdin Karimovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor

Makhmudov Nosir, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor

Yuldashev Mutallib Ibragimovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor

Samadov Askarjon Nishonovich, Candidate of Economic Sciences, Professor

Slizovskiy Dmitriy Yegorovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor

Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor

Akhmedov Ikrom Akramovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor

Eshtayev Alisher Abduganiyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor

Khajiyev Bakhtiyor Dushaboyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor

Khakimov Nazar Khakimovich, Doctor of Philosophy (DSc), Professor

Musayeva Shoira Azimovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Professor

Ali Konak, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor (Turkey)

Cham Tat Huei, Doctor of Philosophy (PhD), Professor (Malaysia)

Foziljonov Ibrokhimjon Sotvoldikhoja ugli, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Associate Professor

Utayev Uktam Choriyevich, Deputy Head of Department, Prosecutor General's Office of Uzbekistan

Ochilov Farkhod, Head of DCEC, Prosecutor General's Office of Uzbekistan

Buzrukkhonov Sarvarkhon Munavvarkhonovich, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor

Akhmedov Javokhir Jamolovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences

Tokhirov Jaloliddin Ochil ugli, Doctor of Philosophy (PhD) in Technical Sciences, Senior Lecturer

Bobobekov Ergash Abdumalikovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Acting Associate Professor

Judi Smetana, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor (USA)

Chrissy Lewis, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor (USA)

Glazova Marina Victorovna, Doctor of Sciences in Economics (Moscow))

Nosirova Nargiza Jamoliddin kizi, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Associate Professor

Sevil Piriyeva Karaman, Doctor of Philosophy (PhD) (Turkey)

Mirzaliyev Sanjar Makhmatjon ugli, Head of the Department of Scientific Research and Innovations, TSUE

Ochilov Bobur Bakhtiyor ugli, Senior lecturer at TSUI

Golisheva Yelena Vyacheslavovna, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor.

Ekspertlar kengashi:

Berkinov Bazarbay, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Po'latov Baxtiyor Alimovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Aliyev Bekdavlat Aliyevich, falsafa fanlari doktori (DSc), professor
Isakov Janabay Yakubbayevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Xalikov Suyun Ravshanovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Rustamov Ilhomiddin, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Hakimov Ziyodulla Ahmadovich, iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent
Kamilova Iroda Xusniddinovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
G'afurov Doniyor Orifovich, pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Fayziyev Oybek Raximovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Tuxtabayev Jamshid Sharafetdinovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Xamidova Faridaxon Abdulkarim qizi, iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent
Yaxshiboyeva Laylo Abdisattorovna, katta o'qituvchi
Babayeva Zuhra Yuldashevna, mustaqil tadqiqotchi
Komilova Nilufar Karshiboyevna, Geografiya fanlari doktori, professori

Board of Experts:

Berkinov Bazarbay, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Pulatov Bakhtiyor Alimovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Aliyev Bekdavlat Aliyevich, Doctor of Philosophy (DSc), Professor
Isakov Janabay Yakubbayevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khalikov Suyun Ravshanovich, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Rustamov Ilhomiddin, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Khakimov Ziyodulla Akhmadovich, Doctor of Economic Sciences, Associate Professor
Kamilova Iroda Xusniddinovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics
Gafurov Doniyor Orifovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Pedagogy
Fayziyev Oybek Raximovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics, Associate Professor
Tukhtabayev Jamshid Sharafetdinovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics, Associate Professor
Khamidova Faridaxon Abdulkarimovna, Doctor of Economic Sciences, Associate Professor
Yakhshiboyeva Laylo Abdisattorovna, Senior Lecturer
Babayeva Zuhra Yuldashevna, Independent Researcher
Komilova Nilufar Karshiboyevna, Doctor of Geographical Sciences, Professor

- 08.00.01 Iqtisodiyot nazariyasi
- 08.00.02 Makroiqtisodiyot
- 08.00.03 Sanoat iqtisodiyoti
- 08.00.04 Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti
- 08.00.05 Xizmat ko'rsatish tarmoqlari iqtisodiyoti
- 08.00.06 Ekonometrika va statistika
- 08.00.07 Moliya, pul muomalasi va kredit
- 08.00.08 Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
- 08.00.09 Jahon iqtisodiyoti
- 08.00.10 Demografiya. Mehnat iqtisodiyoti
- 08.00.11 Marketing
- 08.00.12 Mintaqaviy iqtisodiyot
- 08.00.13 Menejment
- 08.00.14 Iqtisodiyotda axborot tizimlari va texnologiyalari
- 08.00.15 Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti
- 08.00.16 Raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli integratsiya
- 08.00.17 Turizm va mehmonxona faoliyati

Muassis: "Ma'rifat-print-media" MChJ

Hamkorlarimiz: Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, O'zR Tabiat resurslari vazirligi, O'zR Bosh prokuraturasi huzuridagi IJQK departamenti.

Jurnalning ilmiyligi:

“Yashil” iqtisodiyot va taraqqiyot” jurnali

O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasi rayosatining 2023-yil 1-apreldagi 336/3-sonli qarori bilan ro'yxatdan o'tkazilgan.

MUNDARIJA

QAYTA TIKLANUVCHI YASHIL ENERGIYA: BARCHA UCHUN MUHIM MASALA.....	13
Muxiddin Kalonov	
MOLIYAVIY INNOVATSIYALAR: IQTISODIY MOHIYATI, QO‘LLANILISHI VA RIVOJLANISHI.....	19
Quliyev Begimqul Melikovich	
SAVDO KORXONALARI SAMARADORLIGINI OSHIRISHDA STATISTIK TAHLIL USULLARIDAN FOYDALANISHNING AHAMIYATI.....	24
Sabirova Oysuluv Shonazarovna	
KORXONANING MEBEL MAXSULOTLARI BOZORIDAGI O‘RNINI KENGAYTIRISH USULLARI	30
Musayeva Shoira Azimovna	
IQTISODIYOTNI RIVOJLANTIRISHDA INVESTITSIYA KO‘RSATKICHLARI TIZIMINING FUNKSIONAL JIHATI.....	35
Alabayev Sobitxon	
MAMLAKATIMIZDA MAHSULOTLARNING MUVOFIQLIGINI BAHOLASH AMALIYOTI.....	40
Zakirov Ansabxon Akaidinovich	
ПЕСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ ЗЕЛЁНЫХ ОБЛИГАЦИЙ В УЗБЕКИСТАНЕ.....	48
Саидахмедова Аида Мирзаевна	
KORXONALAR FAOLIYATIDA DEBITOR VA KREDITOR QARZDORLIKNI BOSHQARISH	55
Mirzayev Ozod Furkatovich	
AHOLI PUL DAROMADLARI VA HUDUDIY IQTISODIY RIVOJLANISH KO‘RSATKICHLARI O‘RTASIDAGI EKONOMETRIK TAHLIL.....	59
Qodirov Farrux Ergash o‘g‘li	
BUDJET RESURSLARI SHAKLLANISHIDA HUDUDNING SOLIQ SALOHİYATINI OSHIRISH VA MOLIYAVIY BARQARORLIK.....	64
Yuldashev Adhamjon Axadjonovich	
SANOAT KORXONALARI IQTISODIY RIVOJLANISHI TUSHUNCHASIGA NAZARIY YONDASHUVLAR.....	69
Muydinov Xusniddin Nuriddin o‘g‘li	
МЕТОДИКА УПРАВЛЕНИЯ ФИНАНСОВЫМИ ПОТОКАМИ В СИСТЕМЕ УПРАВЛЕНЧЕСКОГО УЧЕТА	73
Минутдинова Лилия Тагировна, Машарипов Озод Алимович	
ГАРМОНИЗАЦИЯ НАЦИОНАЛЬНЫХ СТАНДАРТОВ БУХГАЛТЕРСКОГО УЧЕТА В РЕСПУБЛИКЕ УЗБЕКИСТАН В СООТВЕТСТВИИ С МСФО	78
Абдужалилова Дилноз Абдусаттаровна	
RAQAMLI TECHNOLOGIYALAR YORDAMIDA SMART TURIZMNI RIVOJLANTIRISHNING DOLZARBLIGI	84
Sobirjonov Muxiddin Toxirjon o‘g‘li	
TO‘LOVGA QOBILIYATSIZLIK HOLATIDAGI KORXONALARDA TUGATISH BALANSINI TUZISH.....	90
Nabiyev Gofurjon Nosirjon o‘g‘li	
O‘ZBEKISTON SANOATINING “YASHIL” IQTISODIYOTGA O‘TAYOTGANLIGI: IMKONIYATLAR VA CHEKLOVLAR	96
Habibullayev Oybek Asliddin o‘g‘li	
YASHIL IQTISODIYOT KONTSEPTSIYASINING EVOLYUTSIYASI VA ILMIY-NAZARIY YONDASHUVLAR.....	102
Allayarov Suxrob Rustamovich	
O‘ZBEKISTONDA TO‘G‘RIDAN-TO‘G‘RI CHET EL INVESTITSIYALARINING MILLIY IQTISODIYOTNI RIVOJLANTIRISHDAGI ROLI	107
Raxmatov Adxam Itolmasovich, Boynazarova Matluba Xatamovna	

HUDUDIY IJTIMOY TENGLIK VA QASHSHOQLIKNI YUMSHATISHDA MEHNAT RESURLARI OMILLARI.....	114
Durumov Temur G'olibovich	
TRANSPORT TARMOG'I VA MILLIY IQTISODIYOTNING ASOSIY TARMOQLARI O'RTASIDAGI BOG'LIQLIKNI MODELASHTIRISH (SURXANDARYO VILOYATI MISOLIDA)	121
Turayev Baxtiyor Ergashevich, Aymatov Sirojiddin To'raqul o'g'li	
РОЛЬ ЭНЕРГЕТИКИ В ФОРМИРОВАНИИ УСТОЙЧИВОГО РОСТА ЭКОНОМИКИ УЗБЕКИСТАНА.....	134
Нигматуллаева Гулчехра Нуруллаевна	
O'ZBEKISTONDA OLIY TA'LIM BOZORINING RIVOJLANISH TENDENTSIYALARI VA UNDA SIFAT MENEJMENTINING ROLI.....	139
Yuldashev Iskandar Bahromovich	
YER QA'RIDAN FOYDALANUVCHILARGA SOLIQ SOLISHNING NAZARIY ASOSLARI.....	145
Zoxidov Ismatjon Yunusjon o'g'li	
RAQAMLI TRANSFORMATSIYA SHAROITIDA TURIZM INDUSTRIYASIDA INNOVATSION BIZNES-MODELLAR.....	151
Shaxinabonu Choriyeva	
AVTOTRANSPORT – EKSPEDITSIYA XIZMATLARI BOZORIDA MARKETING KONTSEPSIYASI.....	157
Ergasheva Mukhabbat Abdusamatovna	
“YASHIL” ENERGIYA ISHLAB CHIQRUVCHI KICHIK TADBIRKORLIK SUBYEKTLARINI SOLIQQA TORTISHNING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI	163
Toshtemirov To'liqin Toirjonovich	
DAVLAT IQTISODIY BARQARORLIGINI TA'MINLASHDA SIYOSIY INSTITUTLARNING ROLI VA UNI KUCHAYTIRISH MEKANIZMLARI.....	166
O. Nurmuradov	
TIJORAT BANKLARIDA RAQAMLI BANK TEXNOLOGIYALARINI TAKOMILLASHTIRISH ASOSLARI	171
Meyliqulov Shaxboz Xolmamat o'g'li	
СВЯЗНОСТЬ НАЦИОНАЛЬНЫХ И РЕГИОНАЛЬНЫХ СТРАТЕГИЙ В УЗБЕКИСТАНЕ: ВЫЗОВЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ.....	176
Ташматов Гайрат Ровшанович, Содиков Авазбек Мадаминевич	
QORAQALPOG'ISTON RESPUBLIKASI TURIZM SOHASINI RAQAMLI IQTISODIYOT SHAROITIDA RIVOJLANTIRISH IMKONIYATLARI.....	183
Zarikeyeva Miyasar Maratovna	
O'ZBEKISTON RESPUBLIKASIDA RAQAMLI IQTISODIYOTNING RIVOJLANISH TENDENSIYASI.....	187
Saidrahmatova Zuhaxon Saidazim qizi	
O'ZBEKISTON KONCHILIK SANOATI KORXONALARIDA INVESTITSION JARAYONLARNI BOSHQARISH VA INNOVATSION XAVFLARNI KAMAYTIRISH STRATEGIYALARI	192
Kurbanova Mehriniso Nematjanovna	
O'ZBEKISTONDA QULAY INVESTITSIYA MUHITINI SHAKLLANTIRISH MUAMMOLARI.....	196
Xuramov Zafar Rajabaliyevich	
PAXTA-TO'QIMACHILIK KLASTERLARIDA XOMASHYO TA'MINOTI BARQARORLIGINI TA'MINLASHNING XORIJ DAVLATLAR TAJRIBASI.....	201
Zakirov Abduazim Abdurashidovich	

PAXTA-TO'QIMACHILIK KLASTERLARIDA XOMASHYO TA'MINOTI BARQARORLIGINI TA'MINLASHNING XORIY DAVLATLAR TAJRIBASI

Zakirov Abduazim Abdurashidovich

Tayanch doktorant, Toshkent to'qimachilik
va yengil sanoat instituti

Annotatsiya: Ushbu maqolada O'zbekiston sanoatida yetakchi tarmoqlardan hisoblangan to'qimachilik tarmog'ida, xususan paxta-to'qimachilik klasterlarida xomashyo ta'minoti, uni barqaror saqlash, zaxiralarni shakllantirish va boshqarish bilan bog'liq bo'lgan iqtisodiy munosabatlar bir qancha rivojlangan va rivojlanayotgan mamlakatlar tajribalari asosida yoritilgan. Unda asosiy e'tibor to'qimachilik sanoatida qo'llaniladigan xomashyo turlariga, ularning umumiy hajmda egallagan ulushiga, shuningdek, O'zbekistonda samarali tashkil etish mumkin bo'lgan xomashyo turlariga e'tibor qaratilgan.

Kalit so'zlar: to'qimachilik va tikuv-trikotaj mahsulotlari, tola hajmi, xomashyo ta'minoti, eksport.

Abstract: This article examines the economic relations related to the supply of raw materials, their sustainable storage, and the formation and management of reserves in the textile industry, which is considered one of the leading sectors in the industry of Uzbekistan, in particular in the cotton-textile clusters, based on the experience of a number of developed and developing countries. The main attention is paid to the types of raw materials used in the textile industry, their share in the total volume, as well as the types of raw materials that can be effectively organized in Uzbekistan.

Key words: textile and garment and knitwear products, fiber volume, raw material supply, export.

Аннотация: В статье рассматриваются экономические отношения, связанные с поставками сырья, его устойчивым хранением, формированием и управлением запасами в текстильной промышленности, которая считается одной из ведущих отраслей промышленности Узбекистана, в частности, в хлопково-текстильных кластерах, на основе опыта ряда развитых и развивающихся стран. Основное внимание уделяется видам сырья, используемого в текстильной промышленности, их доле в общем объеме, а также видам сырья, производство которого может быть эффективно организовано в Узбекистане.

Ключевые слова: текстильная и швейно-трикотажная продукция, объем волокон, сырьевое обеспечение, экспорт.

KIRISH

Bugungi kunda jahon to'qimachilik sanoati ishlab chiqarishining asosiy qismini sun'iy kimyoviy tolalarning har xil turlaridan aralashma gazlamalar tayyorlash, ip-gazlama hamda trikotaj mahsulotlarini ishlab chiqish tashkil etadi. Jahonda kimyoviy tolalardan foydalanilgan keng xalq iste'moli tovarlarining umumiy iste'mol hajmidagi hissasi 60 % ni tashkil etgani holda, yaqin yillarda bu ko'rsatkichning 80 % gacha oshishi prognoz qilinmoqda.

To'qimachilik mahsulotlariga bo'lgan talabni shakllantirish va sotishni rag'batlantirish tizimini samarali yo'lga qo'yish maqsadida xalqaro bozorlar kesimida aniq assortiment toifalari bo'yicha talab segmentlarini hamda xarid motivlarini aniqlash zarur. Bu esa global raqobat sharoitida ishlab chiqaruvchilar uchun marketing strategiyalarini optimallashtirish va eksport salohiyatini oshirishga xizmat qiladi.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR SHARHI

P.Lund-Thomsen va hamkorlari[1] tadqiqotida Pokiston va Hindistondagi Better Cotton Initiative va boshqa ko'p tomonlama tashabbuslarning regional amalga oshirilishini tahlil qiladi. Ular talab va standartlar orasidagi ziddiyatlar hamda ijro etuvchilarning nisbiy imkoniyatlari qishloq xo'jaligi yetishtiruvchilari uchun kafolatlarni qanday ta'minlay olishini ko'rsatadilar Tadqiqot globallashtirish bosimi ostida oraliq tashkilotlar va standart tizimlari xomashyo ta'minotining barqarorligini oshirishda cheklovchi omil bo'lishi mumkinligini ko'rsatadi.

S.Ghori va hamkasblari[2] ilmiy izlanishida BCning Pokiston va Hindistondagi dalaviyotdagi ijtimoiy va ekologik ta'sirlarini aralash metodologiya yordamida o'rgandilar. Ularning natijalari BC qabul qilgan fermerlarda ishlab chiqarish xarajatlarini qisqarish va ba'zi ekologik ko'rsatkichlarning yaxshilanishi kuzatilganini ko'rsatadi. Shu bilan birga mualliflar xususiy va nodavlat amalga oshiruvchilar qobiliyatining mintaqaviy farqlari standartlarning maydonda samaradorligini ta'minlashda muhim to'siq ekanligini ta'kidlaydilar.

A.Mejiyas va hamkasblari[3] maqolasida moda va tekstil tarmoqlaridagi ko'p bosqichli ta'minot zanjirida izchillik va kuzatuvni yaxshilash bo'yicha traceability tizimlari va qobiliyatni oshirish yondashuvlarini taklif qiladi. Ular amaliy misollar va texnologik yechimlarni solishtirib, izchillik tizimlari ishlab chiqaruvchidan tortib yakuniy iste'molchigacha xomashyo harakatini aniqlash va yetkazib berishdagi uzilishlarni oldini olishda muhim ekanini ko'rsatadi. Mualliflar raqamli kuzatuv va o'quv dasturlarini integratsiyalashni tavsiya qiladi.

E.McDowell va boshqa olimlar[4] tadqiqotida ta'minot zanjiri klasterlarining shakllanishi va o'z-o'zini tashkil etish mexanizmlariga nazariy yondashuv taklif qiladi. Ular geografik konsentratsiya va mahalliy munosabatlar orqali xomashyo va yarimtayyor mahsulotlarning mos kelishini qanday ta'minlash mumkinligini kimyoviy emas tizimli tahlil bilan ko'rsatadilar. Tadqiqotda klasterlar ichida axborot almashinuvi, tez moslashuvchanlik va qo'shma xizmatlar barqaror xomashyo ta'minotini yaratishda hal qiluvchi omillar sifatida ajralib turadi.

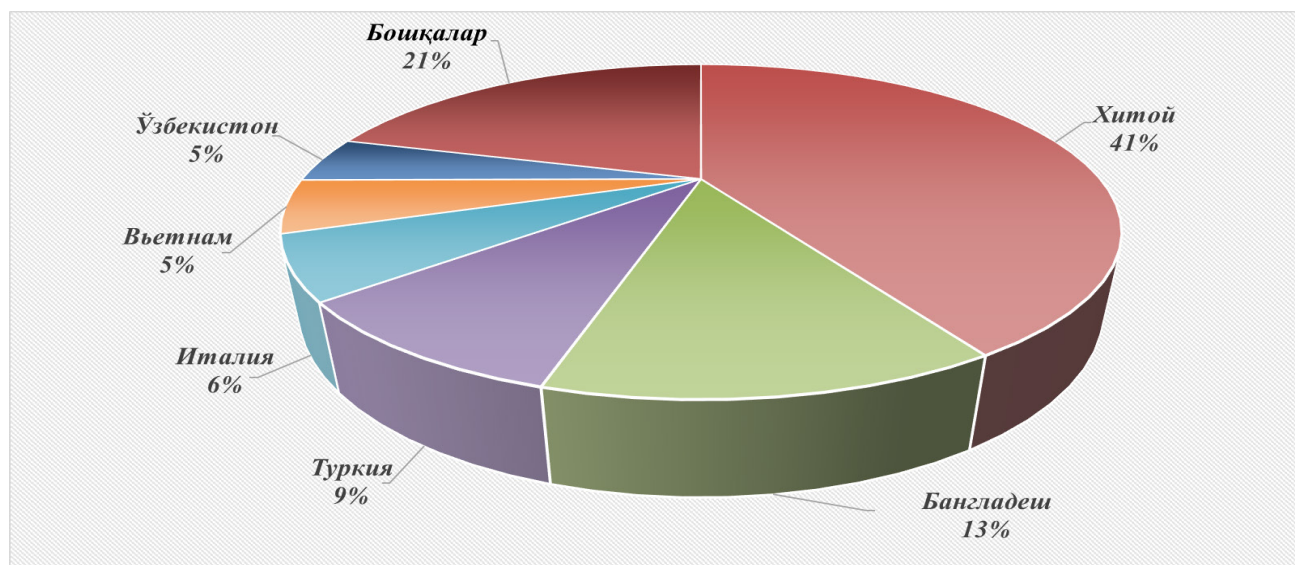
M.Barakat va hamkasblari[5] ilmiy ishida rivojlangan dinamik qobiliyatlar nuqtai nazaridan yetkazib berish zanjiri klasterlarining barqarorligini o'rganadi. Ular Misr misolida geografik konsentratsiya, tarmoq hamkorligi va qo'llab quvvatlovchi xizmatlar birgalikda klaster qatnashchilarining assimilyatsiya va moslashuv qobiliyatini oshirishini va natijada xomashyo ta'minoti uzluksizligini ta'minlashga yordam berishini empirik ravishda ko'rsatadilar. Mualliflar davlat va biznes infratuzilmasini mustahkamlashni strategik ustuvorlik sifatida tavsiya qiladi.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Ushbu tadqiqot ishlarini amalga oshirishda ilmiy tadqiqot metodologiyasida keng qo'llaniladigan usullardan foydalanildi. Ilmiy tahlil jarayonida ana shu ilmiy tadqiqot usullaridan, xususan, kuzatish, umumlashtirish, guruhlash, taqqoslash, tahlil qilishda esa sintez va tahlil usullaridan keng foydalanildi.

TAHLIL VA NATIJALAR

To'qimachilik va tikuv-trikotaj mahsulotlari ishlab chiqarishda tayyor mahsulot hisoblangan kiyim-kechakni jahon bozoriga yetkazib berishdagi yuqori ulush esa mos ravishda Xitoy (41%), Bangladesh (13%) va Turkiya (9%) kabi mamlakatlar hissasiga to'g'ri kelmoqda (1-rasm).

1-rasm. Jahon bozoriga tayyor kiyim-kechak yetkazib berayotgan davlatlar geografiyasi, 2023-yil 1-yanvar holatiga.¹

Ta'kidlash joizki, to'qimachilik sanoati rivojlangan mamlakatlar qatorida Turkiya, Bangladesh va Xitoy muhim ahamiyat kasb etadi. Mazkur mamlakatlar to'qimachilik sanoati tajribasidan respublikamizda milliy to'qimachilik sanoatini rivojlantirishda ahamiyatli bo'lgan talaygina jihatlarni mavjud.

¹ Rasm <https://review.uz/> internet sayti ma'lumotlari asosida muallif tomonidan tuzilgan.

Hozirgi kunda ilmiy-texnika taraqqiyotini intensivlashtirish, an'anaviy kiyim-kechak va uy-ro'zg'or buyumlaridan tashqari to'qimachilikni qo'llash ko'lamini kengaytirish tufayli sanoatning ahamiyati ortib bormoqda. Xususan, to'qimachilik mahsulotlari kosmik va harbiy texnologiyalarda tobora ko'proq qo'llanilmoqda.

Bunday texnologiyalarga egalik qilish davlatning sanoat siyosatini strategik muhim yo'nalishi hisoblanadi. Hozirda respublikamiz uchun muhim bo'lgan mahalliy to'qimachilik sanoatini rivojlantirish uchun yetarlicha salohiyatga egamiz.

Jahon to'qimachilik mahsulotlari bozoridagi asosiy eksportchilar uzoq vaqt davomida Xitoy Xalq Respublikasi, Yevropa Ittifoqi va Hindiston hisoblanib kelgan va ushbu mamlakatlarning jahon eksportidagi birgalikdagi ulushi 2019-yilda 79,4 foizni tashkil etgan. Ammo pandemiyadan keyingi davrda mamlakatlar bo'yicha to'qimachilik mahsulotlari bozoridagi asosiy eksportchilarning birinchi uchligini Yevropa Ittifoqi, AQSh va Xitoy Xalq Respublikasi egallagan.²

2023-yilda mamlakatlar bo'yicha jahon to'qimachilik mahsulotlari eksporti (kiyimdan tashqari)da 10 ta global TOP mamlakat tomonidan eksport hajmi 1901 mlrd. AQSh dollarini (87,0%) tashkil etib, bu ko'rsatkich 2019-yilga nisbatan 1639 mlrd. AQSh dollariga oshgan. 2020-yilda 10 ta global TOP mamlakat tarkibiga Shvetsariya, Yaponiya, Buyuk Britaniya, Singapur va Kanada kabi mamlakatlar qo'shilgan. Shvetsariya davlati 2023-yilda to'qqizinchi o'rinni egallab, ushbu mamlakatning eksport hajmi 125 mlrd. AQSh dollarini (5,7%) tashkil etgan.

Jahon Savdo Tashkiloti (JST) ma'lumotlariga ko'ra, yil oxirida 2010-yil darajasiga nisbatan 2023-yilda eng yaxshi 10 ta global TOP to'qimachilik eksportchisidan, Buyuk Britaniyadan tashqari barchasi o'z mahsulotlari hajmlarini oshirishga erishgan. So'nggi yillarda eksport hajmining 2023-yilda 2012-yilga nisbatan eng yuqori o'sishi Shvetsariyada kuzatilib, o'sish darajasi 8% ni tashkil etgan, eng katta pasayish esa Singapurda qayd etilib, uning darajasi 6% ni tashkil etgan.

2022-yilda to'qimachilik mahsulotlarining jahon bo'yicha global importida yetakchilar Yevropa Ittifoqi, Vetnam, Xitoy Xalq Respublikasi va AQSh hisoblangan bo'lsa, 2023-yilda esa Yevropa Ittifoqi, AQSh, Xitoy Xalq Respublikasi va Yaponiya yetakchi o'rinni egallagan.

Har qanday holatda ham, to'qimachilik mahsulotlari jahon importi hajmida TOP-4 mamlakatlarning qo'shma ulushi 2022-yilda 76,9% ni tashkil etgan bo'lsa, bu ulush 2023-yilda 60,8% ni tashkil etgan. Mazkur ko'rsatkich 2000-yilda esa 52,8% ga teng bo'lgan. Bunga asosiy sabab sifatida ushbu davrda kiyim-kechak ishlab chiqarishning rivojlangan mamlakatlardan rivojlanayotgan mamlakatlarga o'tkazilishi keltiriladi.

Tahlil natijalari shuni ko'rsatadiki, mamlakatlar kesimida jahon to'qimachilik mahsulotlari importi (kiyimdan tashqari) hajmi 2023-yilda 1723 mlrd. AQSh dollarini tashkil etib, bu ko'rsatkich 2022-yilga nisbatan 1554 mlrd. AQSh dollariga oshgan. Bunga asosiy sabab mamlakatlarda pandemiya oqibatlarini bartaraf etish orqali to'qimachilik mahsulotlari ishlab chiqarishning yaxshi yo'lga qo'yilganligi sanaladi. 10 ta global TOP to'qimachilik importchilarining 2000, 2005, 2010 va 2020-yillardagi umumiy import hajmidagi ulushi mos ravishda 75,7%; 78,0%; 74,7% va 74,7% ni tashkil etgan.³

Jahonda kiyim-kechak mahsulotlariga bo'lgan talab darajasi aholi sonining ko'payishi hisobiga yil sayin ortib bormoqda. To'qimachilik mahsulotlari bozoridagi o'zgarishlar kiyim-kechak bozoriga ham o'z ta'sirini o'tkazmoqda. Jahonda kiyim-kechak mahsulotlari eksportida ham Xitoy Xalq Respublikasi so'nggi yillarda yetakchilik qilib kelmoqda. Ushbu davlatning kiyim mahsulotlari eksporti 2023-yilda 690 mlrd. AQSh dollarini tashkil etib, oldingi yilga nisbatan 9% ga oshgan. Keyingi o'rinni Yevropa Ittifoqi mamlakatlari egallab, ushbu davlatlarning 2023-yildagi kiyim-kechak mahsulotlari eksport hajmi 2018-yilga nisbatan 1% ga oshib, 368 mlrd. AQSh dollarini tashkil etgan.

Jahonda 2023-yilda kiyim-kechak mahsulotlari eksporti bo'yicha uchinchi o'rinni Gonkong davlati egallagan. Ushbu davlatning 2023-yildagi kiyim-kechak mahsulotlari eksport hajmi 310 mlrd. AQSh dollarini tashkil etib, 2022-yilga nisbatan 6% ga o'sish kuzatilgan.

To'qqizinchi o'rinda esa Xitoy Taypeyi joylashib, ushbu davlatning 2023-yildagi kiyim-kechak mahsulotlari eksporti hajmidagi o'sish darajasi barcha TOP-10 mamlakatlar ichida eng yuqorisi sanalib, 20% ni tashkil etgan. TOP-10 mamlakatlar ichida 2023-yilda 2022-yilga nisbatan o'sish Vetnamda 19%, Singapurda 10%, Xitoy Xalq Respublikasida 9% ni tashkil etgan bo'lsa, pasayish darajasi AQShda 5%, Janubiy Koreya hamda Meksikada 3% ni tashkil etgan.⁴

So'nggi yillarda jahonda kiyim-kechak mahsulotlari importida ham sezilarli o'zgarishlar ro'y bergan. Jahonda kiyim-kechak mahsulotlari importida kuchli uchlikni Xitoy Xalq Respublikasi, Yevropa Ittifoqi mamlakatlari va AQSh tashkil etgan. Ushbu uch mamlakatning 2023-yilda TOP-10 dagi kiyim-kechak mahsulotlari importidagi ulushi 57,3% ni tashkil etgan. TOP-10 mamlakatlar ichida 2023-yilda 2022-yilga nisbatan kiyim-kechak mahsulotlari importida eng yuqori o'sish sur'ati Vetnamda kuzatilib, 23% ni tashkil etgan.

2 <https://www.databridgemarketresearch.com/ru/reports/global-textile-market>

3 <https://www.databridgemarketresearch.com/ru>

4 <https://www.databridgemarketresearch.com/ru>

Umuman olganda, barcha TOP-10 mamlakatlarda, Meksikadan tashqari, 2023-yilda 2022-yilga nisbatan kiyim-kechak mahsulotlari importida o'sish sur'atlari kuzatilgan (snoska).

Textile Exchange tomonidan tayyorlangan "Preferred Fiber Market Report 2021" tahliliy ma'lumotlariga ko'ra, bugungi kunga kelib, kalava ip ishlab chiqarishda asosiy manba materiali poliestar bo'lib, uning ulushi 2020-yilda 52,0% ni tashkil etgan. Bu uning eng yaqin raqobatchisi bo'lgan paxtaning ulushidan qariyb ikki barobar ko'pdir.

Jahonda 2023-yilda tola ishlab chiqarish hajmi 130 mln tonnani tashkil etgan. Jahonda tola ishlab chiqarish hajmi oxirgi 20 yilda ikki barobar oshgan bo'lib, hozirgi o'sish sur'ati saqlab qolinganda uning ishlab chiqarish hajmi 2030-yilga borib 146 mln tonnani tashkil etishi bashorat qilinmoqda. Bu esa so'nggi 10 yilda bugungi tola hajmi o'sishiga nisbatan qariyb uch barobar ortiq o'sish degani.

Shuni ta'kidlash joizki, jahonda ishlab chiqarilgan umumiy tola hajmida 1990-yildan beri sintetik tolalar yetakchilikni saqlab kelmoqda. Ularning 2023-yilda ishlab chiqarish hajmi 68,2 mln tonnani yoki umumiy tola hajmiga nisbatan 62,0% ni tashkil etgan.

Jahonda 2023-yilda tola ishlab chiqarish hajmida eng yuqori ulushni poliestar egallab, 57,1 mln tonna ishlab chiqarilgan bo'lib, uning umumiy tola hajmidagi ulushi 52,0% ni tashkil etgan.

Tola ishlab chiqarishning umumiy hajmida esa paxta tolasi ikkinchi o'rinni egallaydi. Uning ishlab chiqarish hajmi 2023-yilda 26,2 mln tonnani yoki umumiy tola hajmida 24,2% ni tashkil etgan.

Uchinchi o'rinni selluloza (MMCFS) tashkil etadi. Ushbu turdagi tola ishlab chiqarish hajmi 2023-yilda 6,54 mln tonnani yoki umumiy tola hajmida 6,0% ni tashkil etgan [snoska].

Jahonda jun ishlab chiqarish hajmi 1,0 mln tonnani yoki umumiy tola hajmida 1,0% ni tashkil etgan. Jgut, zig'ir, kanop va boshqa tolalar ishlab chiqarish hajmi 5,45 mln tonna yoki umumiy tola hajmida 5,0% ni tashkil etgan.⁵

Poliamid tola ishlab chiqarish hajmi 5,4 mln tonnani tashkil etgan. Shuningdek, ipak va shunga o'xshash tola ishlab chiqarish hajmi 0,64 mln tonnani tashkil etgan.

To'qimachilik sanoati klasterlarining davlat tomonidan qo'llab-quvvatlanishi rivojlanayotgan mamlakatlarda quyidagi natijalarga erishish imkonini berdi:

To'qimachilik sanoati mahsulotlarining jahon eksportida yetakchi o'rinlarni egallash. To'qimachilik mahsulotlari eksportida Xitoy (10,0%), Gonkong, Germaniya va Italiya (har biri 8,0% dan); tikuvchilik mahsulotlarida esa — Xitoy (17,0%), Gonkong (12,0%), Italiya (7,0%), Turkiya, Meksika, AQSh va Germaniya (har biri 7,0% dan) dunyoda yetakchi ishlab chiqaruvchilarga aylandi;

Asosiy dastgohlarni qisqa muddatlarda yangilash. So'nggi 10 yil ichida Xitoy va Turkiya to'qimachilik tarmog'idagi dastgohlar va asbob-uskunalarini to'liq yangilashga erishdi;

Ishlab chiqarilayotgan mahsulotlarning sifatini oshirish. Davlatning sezilarli darajadagi qo'llab-quvvatlashi natijasida rivojlanayotgan mamlakatlarda to'qimachilik sanoati ishlab chiqarishining jadal rivojlanishi ishlab chiqaruvchi kuchlarning qayta taqsimlanishiga ham o'z ta'sirini ko'rsatdi. Natijada ishlab chiqarish markazlari G'arbiy Yevropa va AQShdan ishchi kuchi qiymati ancha past bo'lgan Janubi-Sharqiy va O'rta Osiyo hamda Janubiy Amerikaga ko'chdi. Yuqori darajada taraqqiy etgan mamlakatlarda esa texnik jihatdan murakkab va maxsus to'qimachilik mahsulotlari (shu jumladan, sohadagi so'nggi ishlanmalardan biri bo'lgan "aqlli" to'qimachilikni ham o'z ichiga olgan), boshqa mamlakatlarda ishlab chiqarilgan matolarni bo'yash va ishlov berish, shuningdek, oliy sifatli va o'tkir modal mahsulotlarni ishlab chiqarish jamlangan.

XULOSA VA TAKLIFLAR

O'zbekiston to'qimachilik sanoatining taraqqiyot istiqbollari ta'minlash nuqtayi-nazaridan to'qimachilik sanoati taraqqiyotining jahon ilg'or tajribasi to'g'risida gap ketar ekan, jahon miqosidagi umumiy ma'lumotlar bilan bir vaqtning o'zida ayrim mamlakatlar tajribasini o'zida mujassam etgan xususiy ma'lumotlarga ham e'tibor berish zarur. Shu munosabat bilan dissertatsiya ishimizning ushbu paragrafi doirasida hozirgi zamon to'qimachilik sanoati bozorida hal qiluvchi o'rinlarni egallab kelayotgan Germaniya, Turkiya va Xitoy mamlakatlari tajribasiga murojaat qilish maqsadga muvofiq. Bu o'rinda yuqoridagi uch mamlakatning tanlanishi tasodifiy hol emas. Aksincha, ularning tanlanishi bir-biridan farqlanuvchi uch milliy strategiyani atroflicha tahlil qilish zarurligiga intilish bilan bog'liqki, bunday strategiyalarning muvaffaqiyatli amalga oshirilishi faqat yuqoridagi mamlakatlarga jahon bozorida o'z o'rinlarini egallashga imkon bermasdan, balki ularni saqlab qolishga va uzoq muddat mobaynida o'z pozitsiyalarini yanada mustahkamlashga imkon beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Lund-Thomsen, P., Riisgaard, L., Singh, S., Ghori, S., & Coe, N. M. (2021). Global value chains and intermediaries in multi-stakeholder initiatives in Pakistan and India. *Development and Change*, 52(3), 504–532.

⁵ <https://www.mordorintelligence.com/ru/industry-reports/wool-market>

2. Ghori, S., Lund-Thomsen, P., Gallemore, C., Singh, S., & Riisgaard, L. (2022). Compliance and cooperation in global value chains The effects of the Better Cotton Initiative in Pakistan and India. *Ecological Economics*, 193, 107312.
3. Mejías, A. M., Bellas, R., Pardo, J. E., & Paz, E. (2019). Traceability management systems and capacity building as new approaches for improving sustainability in the fashion multi-tier supply chain. *International Journal of Production Economics*, 217, 143–158.
4. McDowell, E., Pepper, M., & Muñoz Aneiros, A. (2023). Towards a theory of self-organizing supply chain clusters. *Systems Research and Behavioral Science*, 40(1), 88–100.
5. Barakat, M., Tipi, N., & Wu, J. (2023). Empowering clusters How dynamic capabilities drive sustainable supply chain clusters in Egypt. *Sustainability*, 15(24), 16787.
6. <https://www.дaтaбpидгeмaркeтpeceapч.com/py>
7. <https://www.мopдopинтeллигeнцe.com/py/индустpий-peпopтc/woол-мaркeт>
8. Муминова, Н.М. Сегментарный анализ рыночного потенциала текстильной промышленности Узбекистана / Н. М. Муминова. — Текст: непосредственный // Молодой ученый. — 2015. — № 12 (92). — С. 456-459.
9. Николаева А.Г. Разработка методов и моделей эффективного использования материально-технических ресурсов предприятия текстильной и легкой промышленности на базе совершенствования закупочной деятельности: автореферат на соискание ученой степени кандидата технических наук, Санкт-Петербург, 2020. — 16 с

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Ingliz tili muharriri: Feruz Hakimov

Musahhih: Zokir ALIBEKOV

Sahifalovchi va dizayner: Oloviddin Sobir o'g'li

2025. № 10

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelmasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga maqola, reklama, hikoya va boshqa ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin. Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.

EI.Pochta: sq143235@gmail.com

Bot: @iqtisodiyot_77

Tel.: 93 718 40 07

Jurnalga istalgan payt quyidagi rekvizitlar orqali obuna bo'lishingiz mumkin. Obuna bo'lgach, @iqtisodiyot_77 telegram sahifamizga to'lov haqidagi ma'lumotni skrinshot yoki foto shaklida jo'natishingizni so'raymiz. Shu asosda har oygi jurnal yangi sonini manzilingizga jo'natamiz.

"Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali 03.11.2022-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №566955 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: №046523. PNFL: 30407832680027

Manzilimiz: Toshkent shahar, Mirzo Ulug'bek tumani
Kumushkon ko'chasi, 26-uy.

Jurnal sayti: <https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz>